

УДК 615.2:636.09]-043.98+339.194]:339.13(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2023.4.22>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ З ОБИГУ НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ НЕЗАРЕЄСТРОВАНИХ ВЕТЕРИНАРНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Оглобліна Мирослава Володимирівна,

кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри фармації, фармакології, медичної, біоорганічної та біологічної хімії
Навчально-наукового медичного інституту
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
ORCID: 0000-0001-5696-3621

Бушуєва Інна Володимирівна,

доктор фармацевтичних наук, професор,
завідувач кафедри управління і економіки фармації та фармацевтичної технології
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету
ORCID: 0000-0002-5336-3900

Парченко Володимир Володимирович,

доктор фармацевтичних наук, професор,
професор кафедри природничих дисциплін для іноземних студентів та токсикологічної хімії
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету
ORCID: 0000-0002-2283-1695

Сучасний етап розвитку більшості галузей вітчизняних господарств характеризується активною інтеграцією у світовий економічний простір. Безпосередньо спостерігається розвиток агропромислового комплексу і, відповідно, фармацевтичного ринку ветеринарних лікарських засобів (ВЛЗ). Аналіз чинного законодавства, котре регламентує порядок контролю якості та безпечності ВЛЗ, зареєстрованих в Україні, та порівняння його з аналогічним в ЄС свідчить про нагальну потребу оптимізації та вдосконалення законодавчо-нормативного правового поля з урахуванням світового законодавства і стандартів задля забезпечення сприятливих умов не тільки для існування вітчизняних фармацевтичних компаній, реєстрації безпечної імпортової продукції, а й подальшого випуску конкурентоспроможних ветеринарних лікарських засобів (ВЛЗ) високої якості. Незважаючи на всі намагання з боку держави зробити такий ринок прозорим, на певний період часу (2018–2020 рр.) в Україні склалася така ситуація, що за переважної відсутності контролю за обігом ветеринарної продукції відзначається зростання виходу на ринок України незареєстрованих ВЛЗ. В такому випадку доцільним є введення в дію низки нормативних, законодавчих та правових актів, які більш ретельно регулюють обіг ВЛЗ на ринку України (виключаючи можливість обігу контрабандної продукції) та вводять більш жорсткі санкції фірмам-продуцентам за випуск незареєстрованих ВЛЗ. Метою роботи стало проведення дослідження ринку виробників ВЛЗ, продукція яких сертифікована, та виробників незареєстрованих ВЛЗ. У роботі було використано методи: аналітичний, інформаційного пошуку, описовий, узагальнення. Матеріалами досліджень стали літературні джерела, які містять інформацію щодо обігу, реєстрації ВЛЗ в Україні та виявлення незареєстрованої продукції. Здійснено аналіз та надана характеристика нормативно-законодавчої бази, яка регулює державну реєстрацію ВЛЗ та вимог до їх виробництва, якості цієї продукції; проведено пошук, аналіз, співставлення фірм-виробників вітчизняних та імпортних ВЛЗ, які за всіма ознаками мають статус незареєстрованих. На підставі опрацювання доступної інформації та проведення наукового пошуку встановлено, що ринок України був доволі насиченим незареєстрованими ВЛЗ як імпортного, так і вітчизняного виробництва у 2018–2020 рр., але уже в 2023 році спостерігається значне зменшення їх кількості. Досліджено та визначено причини зменшення обсягів обігу незареєстрованих ВЛЗ на національному ринку. Опрацювання, аналіз, систематизація, співставлення та узагальнення сучасних джерел інформації свідчить про необхідність перегляду чинних законодавчих, нормативних та правових актів у питаннях накладення більш жорстких фінансово-адміністративних санкцій на виробників незареєстрованих ВЛЗ.

Ключові слова: законодавство, вітчизняний ринок, виробництво, фірми-виробники, ветеринарні лікарські засоби, незареєстрована продукція, асортимент.

Myroslava Ohloblina, Inna Bushuyeva, Volodymyr Parchenko. Problematic issues of the pharmaceutical industry on the circulation of unregistered veterinary drugs on the Ukrainian market

The current stage of development of most branches of domestic economies is characterized by active integration into the global economic space. The development of the agro-industrial complex and, accordingly, the pharmaceutical market of veterinary drugs is directly observed. The analysis of the current legislation, which regulates the procedure for controlling the quality and safety of veterinary drugs registered in Ukraine and its comparison with the similar one in the EU, shows the urgent need to optimize and improve the legislative and regulatory legal field, taking into account world legislation and standards in order to ensure favorable conditions not only for the establishment of domestic pharmaceutical companies, the registration of safe imported products, and the subsequent release of high-quality, competitive veterinary medicinal products (VMP). Despite all the efforts of the state to make this market transparent, for a certain period of time (2018–2020) in Ukraine, such a situation arose that, in the absence of control over the circulation of veterinary products, there was an increase in the entry of unregistered veterinary drugs into the market of Ukraine. In such a case, it is advisable to introduce a number of regulatory, legislative and legal acts that more carefully regulate the circulation of VMP on the market of Ukraine (excluding the possibility of circulation of contraband products) and impose stricter sanctions on producer companies for the release of unregistered VMP. The purpose of the work was to conduct a market research of manufacturers of VMP, whose products are certified and producers of unregistered VMP. Methods were used in the work: analytical, information search, descriptive, generalization. The research materials were literary sources that contain information on circulation, registration of VMP in Ukraine and detection of unregistered products. An analysis was carried out and a characterization of the normative-legislative base, which regulates the state registration of veterinary drugs and requirements for their production, quality of these products; a search, analysis, and comparison of domestic and imported VMP manufacturers, which by all indications have the status of unregistered, were conducted. Based on the processing of available information and conducting a scientific search, it was established that the market of Ukraine was quite saturated with unregistered VMP of both imported and domestic production in 2018–2020, but already in 2023, a significant decrease in their number is observed. The reasons for the decrease in the volume of circulation of unregistered VMP on the national market have been investigated and determined. Processing, analysis, systematization, comparison and summarization of modern sources of information indicates the need to review the current legislative, regulatory and legal acts in matters of imposing stricter financial and administrative sanctions on producers of unregistered VMP.

Key words: *legislation, domestic market, production, manufacturing companies, veterinary medicinal products, unregistered and falsified products, assortment.*

Вступ. Сучасний етап розвитку більшості галузей вітчизняних господарств характеризується активною інтеграцією у світовий економічний простір. Зокрема, спостерігається розвиток агропромислового комплексу і, відповідно, фармацевтичного ринку ВЛЗ. Відбувається потужний розвиток агропромислового комплексу і ринку ветеринарної продукції. Аналіз нормативно-законодавчих та правових актів, що регламентують порядок контролю якості ветеринарних препаратів в Україні та порівняння його з аналогічним в ЄС, свідчить про нагальну потребу оптимізації і вдосконалення нормативно-законодавчої і правової бази з урахуванням світового досвіду та наявних стандартів, щоб забезпечити у подальшому сприятливі умови не тільки для роботи, а й розробки нових ефективних безпечних ветеринарних ліків високої якості [1; 4; 6; 11].

Останнім часом (2018–2023 рр.) багато перетворень відбулося у вітчизняному законодавстві, яке регулює державну реєстрацію ВЛЗ, вимоги до їх виробництва, якість цієї продукції, а саме: Закон України «Про ветеринарну медицину» (редакція від 31.03.2023), Державна Фармакологічна Комісія (стаття 61) Закону України «Про ветеринарну медицину», Постанова КМУ від 21

листопада 2007 р. № 1349 «Про затвердження положень про державну реєстрацію ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та готових кормів», Наказ МОЗУ від 19.07.95 № 133 «Про затвердження Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб» (зі змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства охорони здоров'я № 521 від 25.02.2020 р. та № 1416 від 07.08.2023), Наказ № 606 від 10.11.2018 року «Про затвердження Положення про основні вимоги до виробництва ветеринарних препаратів та Правил належної виробничої практики ветеринарних препаратів», Порядок підтвердження відповідності виробництва ветеринарних препаратів вимогам належної виробничої практики (GMP); Схема реєстрації, «Досье дільниці виробника ветеринарних препаратів», Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) і його державами-членами (зі змінами 2021 р.), Методичні рекомендації «Сучасні принципи оцінки еквівалентності лікарських засобів в Україні» тощо [2; 3].

Одними з основних державних законодавчих документів, що регулюють виробничий ринок ветеринарних препаратів, є: Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 № 2498-

XII (остання редакція станом на 27.07.2023 р.), Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР (остання редакція станом на 30.06.2023 р.), «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V (остання редакція станом на 02.05.2023 р.) та врегулювання питань експорту та імпорту. Крім того, у 2017 році було прийнято низку законодавчих актів, які допомогли державі посилити позитивний вплив на ринок ветеринарної фармації. Наприклад, у жовтні 2017 року держава акцентувала увагу на виготовленні високоефективних ветеринарних препаратів з використанням біотехнологічних методів, що зазначається в Постанові КМУ «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017–2022 роки» від 18 жовтня 2017 р. № 980.

Кабінетом Міністрів України у 2021 році був запропонований проєкт змін до Постанови КМУ «Положення про державну реєстрацію ветеринарних препаратів» від 2017 року, де зазначалось, що реєстрація ветеринарних препаратів має здійснюватись як за стандартами країни-виробника, так і за нормами ЄС. Але тоді Державною регуляторною службою України ці зміни до Постанови були відхилені. Крім того, тоді було відхилено цілу низку найважливіших законодавчих проєктів, які стосувалися питань врегулювання ринку з виготовлення ветеринарних лікарських засобів. На підставі цього всі невирішені питання галузі тільки посилювалися.

У певний час як іноземними, так і вітчизняними дослідниками – маркетологами, фармацевтами, юристами (Х. Аллен, Е. Анне, Д. Берч, Т. Веслі, О.М. Борисенко, Ю.П. Бурило, І.В. Бушуєва, О.К. Гальчинська, Грошовий Т.А., Ю.М. Косенко, І.Я. Коцюмбас, А.С. Немченко, Ж.М. Полова та ін.) вивчався світовий і регіональні ринки ветеринарних препаратів [12–16]. Однак проблема законодавчого виробництва ветеринарних лікарських засобів, припинення продажу незареєстрованої продукції та формування сприятливих умов для подальшого розвитку галузі так і залишається невирішеною, а тому актуальною.

Мета роботи – проведення дослідження ринку виробників ветеринарних препаратів, продукція яких сертифікована, та виробників незареєстрованих ветеринарних препаратів.

Матеріали та методи. У роботі було вико-

ристано методи: аналітичний, інформаційного пошуку, описовий, узагальнення. Матеріалами досліджень стали літературні джерела, які містять інформацію щодо обігу, реєстрації ветеринарних препаратів в Україні та виявлення незареєстрованої продукції.

Результати. За наявної ситуації на національному ринку з обігу лікарських засобів для ветеринарної медицини спостерігається поступове зміцнення позицій українського виробництва, про що свідчить факт часткового збільшення споживання його товарів. Позицію лідерів займають лікарські засоби для великої рогатої худоби, свиней та птиці. На другому місці стоять лікарські препарати для коней, бджіл, кролів та дрібної рогатої худоби. При цьому зростання попиту відбувалося на премікси, корми для тварин та антибіотики, незважаючи на те, що згідно з Наказом Мінекономіки № 1177-21 від 30 грудня 2021 року «Про затвердження деяких нормативно-правових актів щодо використання протимікробних ветеринарних лікарських засобів у ветеринарній медицині та звітування про обсяги їх застосування», використання антибіотиків у ветеринарній медицині стало контролюваним [7].

Держава надає потужну підтримку українському виробнику, що своєю чергою сприяє щорічному підвищенню частки вітчизняних компаній з випуску ветеринарних ліків на фармацевтичному ринку України. Більше 50% підприємств виготовляють ефективну, безпечну та якісну продукцію, яка є конкурентоздатною закордонним аналогам. Найпотужнішими фірмами-продуцентами є «Укрзооветпромстач», «Броварфарма», «Укрветпромстач», «Біофарм», «Ветсинтез», «O.L.KAR.-АгроЗооВет-Сервіс».

Провідною компанією на ветеринарному оптовому ринку України є «O.L.KAR.-АгроЗооВет-Сервіс». Підприємство засноване у 2003 році, понад 15 років тримає лідируючу позицію з виготовлення ветеринарних препаратів, кормових добавок та кормів. Лабораторія ветеринарного виробництва O.L.KAR профільними фахівцями європейського класу була визнана найкращою в країні. На сьогодні компанією випускається близько 1000 найменувань різної ветеринарної продукції. Протягом усього часу роботи у «O.L.KAR.-АгроЗооВет-Сервіс» з'явилося понад п'ять тисяч постійних клієнтів. А саме: 4000 ветеринарних аптек, 1500 ветеринарних клінік та близько 2500 господарств, які займаються вирощуванням свиней, птиці, молочних

порід великої рогатої худоби тощо. Компанія є дистрибутором основних відомих закордонних виробників, а саме: Bayer, Biowet Pulawy, Inter Heat, PFIZER, INVESA, KBZ, Хюефарма Болгарія. Окрім того, власна продукція «O.L.KAR.-АгроЗooВет-Сервіс» експортується в понад 30 країн європейського, азійського та арабського регіонів. На сучасному етапі компанія ввійшла в десятку виробників України, що мають право постачати ветеринарні препарати на ринок різних країн світу.

Ще одними з великих виробників у галузі є компанія «Укрзооветпромстач» та «Бровафарма». Продукція цих фірм представлена широким асортиментом ветеринарних препаратів (антигельмінтики, антимікробні, антипротозойні, антисептики, протипаразитарні, препарати для лікування хвороб шкіри, сульфаніламід, дератизаційні, вітамінні препарати, дезінфіканти тощо), біопрепаратів (вакцин, сироваток), кормів, преміксів та кормових добавок.

Загалом, аналізуючи ветеринарний ринок України, останніми роками спостерігається зростання попиту на товари саме українського походження, а вітчизняні виробники активно зміцнюють свої позиції, виробляючи високоякісний, конкурентоспроможний із європейськими аналогами товар.

Незважаючи на це, здебільшого проблемні питання ветеринарної галузі не вирішуються, оскільки державними органами створюються законопроекти, нормативні акти та інші установчі документи, які під впливом перевірки багатьох інших, суміжних їм інстанцій так і не стають чинними. Втілення в життя умов інтеграції вітчизняних ветеринарних препаратів у світовий простір, зростання експорту, збільшення обсягів замовлень і поставок може відбутися тільки після реальних якісних змін як на законодавчому рівні, так і у сфері адміністрування на державному рівні.

Однією з головних умов такої інтеграції є поліпшення якості такої продукції, викорінення незареєстрованих ветеринарних препаратів.

На сьогодні в Україні сформувалися і активно розвиваються компанії, які виробляють і успішно реалізують власну продукцію ветеринарного призначення. Сім передових, прогресивних і відповідальних компаній об'єдналися в Українську асоціацію виробників і дистрибуторів ветеринарних препаратів та кормових добавок. Ці компанії мають сучасні технології виробництва, інноваційний потенціал, оновлене обладнання, кваліфіко-

ваний персонал. Вони приділяють велику увагу безпечності, якості та ефективності виготовленої продукції, яка не поступається за цими показниками закордонним аналогам. Вітчизняні виробники ветеринарних препаратів, виробничі дільниці яких сертифіковані до вітчизняних вимог GMP, представлено в таблиці 1.

На певний час (2018–2020 рр.) в Україні складалася така ситуація, що у разі переважної відсутності контролю та нагляду за обігом препаратів на ринку відзначається наростаючий і загрозливий ріст виходу на ринок України незареєстрованих (неякісних, контрабандних) ветеринарних препаратів. При цьому суттєве збільшення такої продукції спостерігалось після введення мораторію на здійснення державного нагляду і контролю за їх якістю і безпечністю (до 2018 року) та введення карантинного режиму (у період 2020–2021 рр.). Кількість таких препаратів на ринку рахувалася сотнями найменувань.

Незважаючи на те, що Закон України «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 03.11.2016 року № 1728 втратив чинність 01.01.2019 року, низка інших нормативно-законодавчих актів у період карантину, пов'язаного з пандемією коронавірусу SARS-CoV-2 (2020–2023 рр.) та воєнними діями (з 2022 р.), поступово призводить до знищення офіційного виробництва ветеринарних препаратів, нехтування обов'язковими технологічними вимогами виробництва та відкрила шлях для нічим і ніким не контрольованих масштабних контрафактних виробництв. Були відзначені факти порушення на виробництвах ветеринарно-санітарних та нормативно-технічних вимог, відсутність належних документів під час перевірки кваліфікації персоналу, що надалі вело до виробництва та реалізації неякісної продукції. Зафіксовані факти призводили до порушення принципів належних практик та єдиної системи організаційних та кваліфікаційних підходів та вимог у наданні ветеринарних послуг. Як наслідок, відчувалася дестабілізація конкурентоспроможності ринку, що порушувало строки очікування після застосування препаратів, потрапляння антибактеріальних препаратів та інших ксенобіотиків до продуктів харчування тваринного походження. Результатом таких протиправних дій могло бути погіршення здоров'я споживачів тваринної продукції загалом.

Інформація, надана Державним науководослідним контрольним інститутом ветеринар-

Інформація про виробників ветеринарних препаратів, виробничі дільниці яких сертифіковані до вітчизняних вимог GMP (належної виробничої практики ветеринарних лікарських засобів) згідно з аудитом, проведеним органом сертифікації «Український біологічний центр сертифікації» [8]

№ за/п	Назва виробника ВЛЗ	Сертифікат	Сфера сертифікації	Нормативний документ
1	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ВИРОБНИЧА ФІРМА «БРОВАФАРМА» (ТОВ «БРОВАФАРМА»)	GMP 05/19 25.11.19-25.11.22	Відповідність виробництва вимогам GMP	ДСТУ 8164:2015 «Препарати ветеринарні. Належна виробнича практика»; «Правила належної виробничої практики ветеринарних препаратів» (Наказ МінАПУ10.11.2017 № 606)
2	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «АТ БІОФАРМ» (ТОВ «АТ БІОФАРМ»)	GMP 09/20 12.10.20-12.10.23		
3	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ (ТОВ «БІОТЕСТЛАБ»)	GMP 10/18 21.11.20-20.11.23		
4	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ВЕТСИНТЕЗ» (ТОВ «ВЕТСИНТЕЗ»)	GMP 20/21 17.12.21-16.12.24		
5	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ЕКОБІОЗАХИСТ» (ТОВ «ЕКОБІОЗАХИСТ»)	GMP 15/21 04/04/21-03/04/2024		
6	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ВИРОБНИЧЕ «УКРЗООВЕТПРОМПОСТАЧ» (ТОВ «УКРЗООВЕТПРОМПОСТАЧ»)	GMP 19/21 16/12/21-15/12/2024		
7	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО «СУЗІР'Я» (ТОВ «СУЗІР'Я»)	GMP 14/20 11/01/20 -10/01/2023		

них препаратів і кормових добавок разом з Українською ветеринарною спілкою, доводить, що впродовж 2019 року, за результатами моніторингу продукції в інтернет-аптеках України, виявлено 401 найменування незареєстрованих ветеринарних лікарських засобів, з яких нараховувалося 248 (61,85%) вітчизняного і 153 (38,15%) закордонного виробництва.

Результати аналізу ринку України у першому кварталі 2020 року вказують на реалізацію інтернет-аптеками 106 найменувань незареєстрованої продукції, з яких 67 (63,20%) – вітчизняного і 39 (36,80%) – зарубіжного виробництва. У 2022 році такий моніторинг не проводився.

Результати аналізу за перше півріччя 2023 року наведено на рисунках 1.1–1.2.

У 2019–2020 роках вітчизняними фірмами-лідерами, продукція яких реалізовувалася, не маючи відповідної реєстрації, стали: компанія «O.L.KAR. АгроЗооВетСервіс» та ТОВ «ДЕВІС» (65 і 30 найменувань відповідно); іноземними фірмами-лідерами стали компанія “Heel” (Німеччина) та Laboratorium “DERMAPHARM” (Польща) (10 і 5 найменувань відповідно) (рис. 2).

Під час опрацювання даних таблиці 2 був проведений аналіз незареєстрованих ветеринарних препаратів закордонного і вітчизняного виробництва за показником частки у загальній кількості незареєстрованої продукції за певний період часу (у %) та їх розподілення за рейтингом (шкала рейтингу імпортованих препаратів становила 5, вітчизняних – 10) (рис 3.1 та 3.2.).

За даними, наданими Державним науковим дослідним контрольним інститутом ветеринарних препаратів і кормових добавок (<http://vetreg.scivp.lviv.ua/vetprepfnd.php>), у першій половині 2023 року ритейлери і ритейл ринку незареєстрованих ветеринарних препаратів дуже змінився. Порівняно з 2019–2020 роками, де нараховувалося 256 найменувань, із січня по червень 2023 року такої продукції виявлено 76 найменувань (табл. 3).

Як видно з таблиці 3, на українському ринку з незареєстрованою ветеринарною продукцією з'явилися нові країни – Чилі та Хорватія; нові закордонні фірми-виробники (“Biowet Pulawy”, Польща; Компанія “BAYER”, Німеччина) та нові вітчизняні фірми-продуценти – НВО «Добродія»

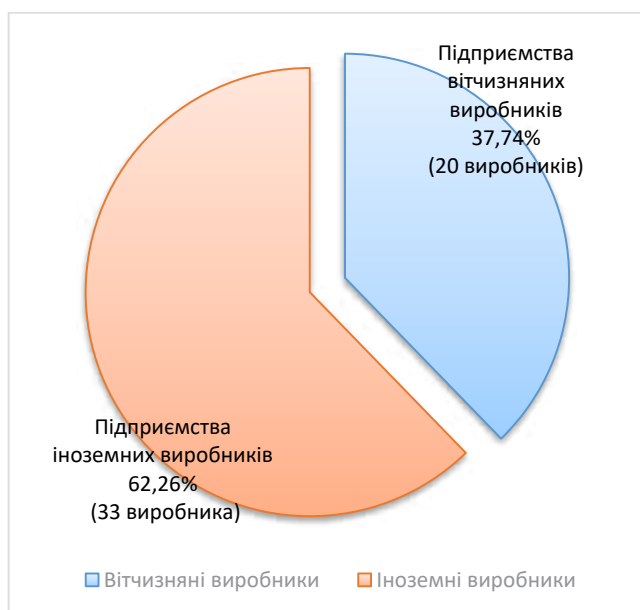

Рис. 1.1. Частка вітчизняних і іноземних підприємств-виробників у переліку виробників продукції, яка не має реєстрації в Україні (власна розробка, джерело [10])

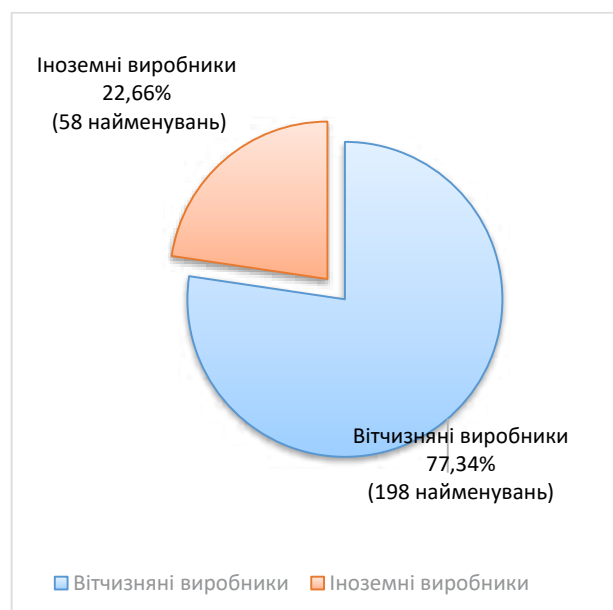

Рис. 1.2. Частка найменувань продукції вітчизняних і іноземних виробників ветеринарних лікарських засобів у переліку виробників продукції, яка не має реєстрації в Україні (власна розробка, джерело [10])

Лтд» та ТОВ «Колен».

З рисунків 4.1–4.2 видно, наскільки скоротилася кількість незареєстрованих ветеринарних препаратів за даними 2023 року порівняно з 2019–2020 роками.

Така картина склалася за двома причинами, а саме: карантинні обмеження та воєнний стан в Україні і той факт, що і в нашій державі базовою основою обігу фармацевтичних засобів стала необхідність їх державної реєстрації як обов'язкова передумова легальної появи на ринку. Метою такої реєстрації є надання виробником інформації, що дозволяє оцінити співвідношення користь/ризик по кожному препарату для вирішення питання про його допуск в обіг.

На підставі інтенсивного просування України до простору ЄС слід підкреслити, що відповідно до прийнятої Кабінетом Міністрів України Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV Угоди про асоціацію Директива 2001/82 мала бути імплементована в українське законодавство вже протягом 2018 року [5]. Однак станом на середину 2019 року така імплементація не була здійснена.

Варто відзначити, що протягом останніх років у самому ЄС тривала підготовка до реформи законодавства про ветеринарні препарати. Як відомо, до 2018 року стандарти їх виробництва там були практично аналогічними зі стандартами виробництва лікарських препаратів для людей. Однак

з урахуванням низки аргументів стосовно суттєвих відмінностей між цими групами препаратів, зокрема щодо способів вживання людських та ветеринарних препаратів, а також у зв'язку зі спадом у розвитку ветеринарної фармації протягом останніх років у ЄС виникли активні дискусії про необхідність посилення стандартів виробництва ветпрепаратів (І.А. Березовська, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної частини Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка).

Відповідно до ст. 5 Директиви 2001/82/ЄС жоден ветеринарний лікарський засіб не може бути розміщений на ринку держави-члена ЄС, якщо уповноважений орган цієї держави-члена ЄС не видав реєстраційне посвідчення в порядку, визначеному законодавством ЄС. При цьому європейське законодавство чітко регламентує перелік вимог до складання документів реєстраційного дося, що подається заявником.

Імплементація із законодавством ЄС привела і до більш жорстких дій щодо процедури реєстрації ветеринарних препаратів. Саме цей факт привів до того, що велика кількість як закордонних, так і вітчизняних виробників шукали шляхи проникнення на ринок без відповідної реєстрації, про що свідчать дані таблиці 2.

Можна вважати, що зменшення незареєстрованих ветеринарних препаратів на 70% у 2023 році

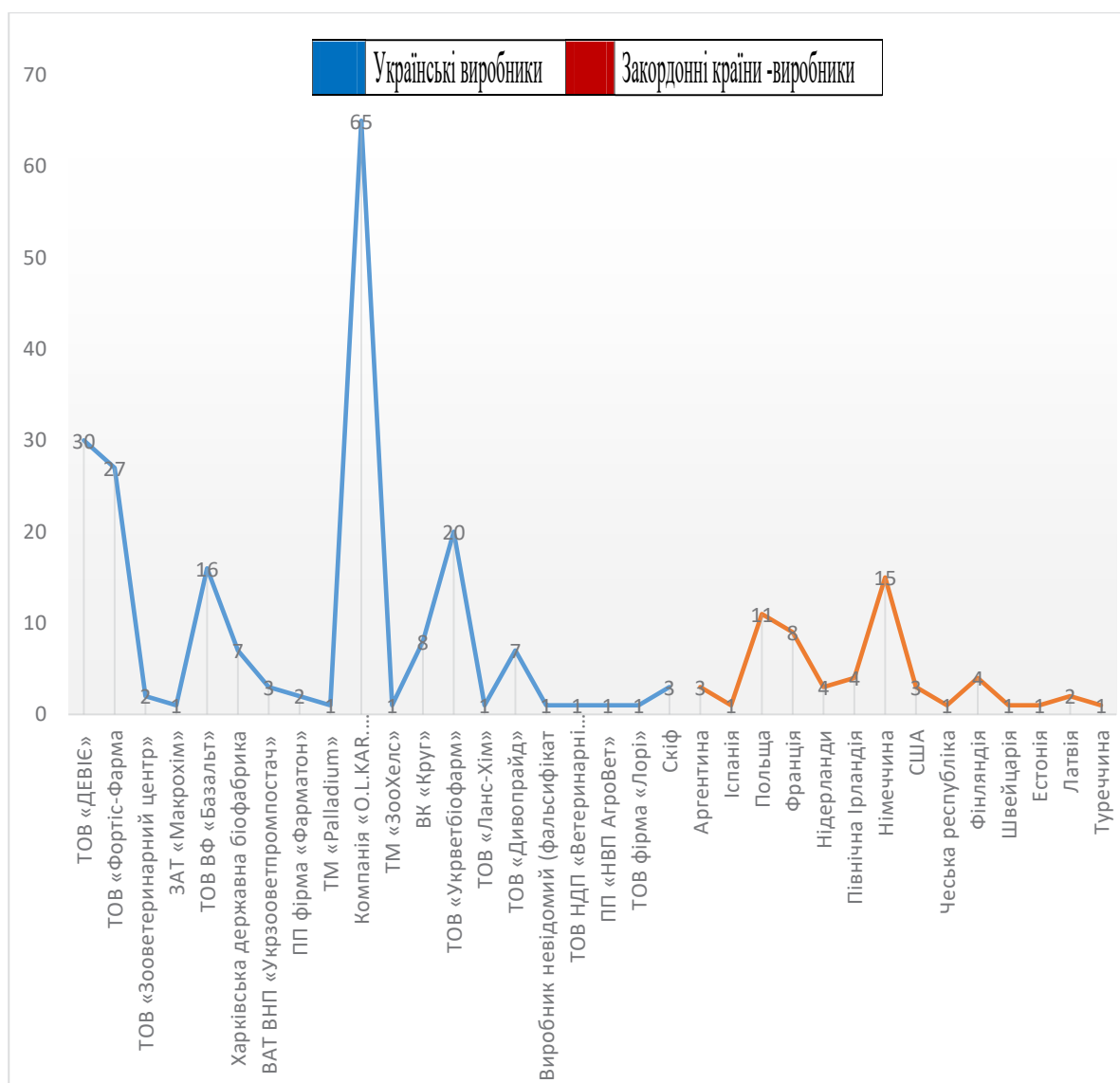

Рис. 2. Перелік вітчизняних фірм-виробників та країн-імпортерів ветеринарних лікарських засобів, продукція яких не пройшла державну реєстрацію (джерело: опрацьовані дані таблиці 2)

(таблиця 3) пов'язане з вагомими змінами у чинному законодавстві України.

Так, у Законі України «Про ветеринарну медицину», який набув чинності 21 березня 2023 року, сказано про внесення змін до таких законодавчих актів України, як Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122), статтю 107 «Порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин, а саме: «Порушення вимог законодавства щодо виробництва, обігу та застосування ветеринарних препаратів, провадження ветеринарної практики, переміщення (обігу) тварин, побічних продуктів тваринного походження, репродуктивного матеріалу та біологічних продуктів, захисту здоров'я

та карантину тварин, а також рішень державних надзвичайних протиепізоотичних комісій – тягне за собою накладення штрафних санкцій на громадян від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від 80 до 120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; неоподаткований мінімум доходів громадян – грошова сума розміром у 17 грн, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України). Повторне порушення, вчинене протягом року, передбачене частиною третьою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, тягне за собою накладення штрафу на громадян від 100 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від 120 до 180 неоподат-

Таблиця 2

**Іноземні та вітчизняні виробники незареєстрованих ветеринарних лікарських засобів,
які виявлені на інтернет-ринку України (на платформах та ветеринарних аптеках)
за 2019–2020 роки**

Країна-імпортер (виробник)	Фірма (компанія)-виробник	К-ть преп.	Частка у загальній кількості, %	Місце у рейтингу (-)
1	2	3	4	5
ІНОЗЕМНІ ВИРОБНИКИ				
Аргентина	«Agropharma Interamericana»	1	1,72	1
	Laboratorio Chinfield s. a	1	1,72	1
Іспанія	«INVESA» (Industrial Veterinaria, S.A.)	1	1,72	1
Польща	Laboratorium «DERMAPHARM»	5	8,62	4
	Компанія «Vetagro»	2	3,45	2
	«BIOWET VETOQUINOL»	2	3,45	2
	Livisto	1	1,72	1
	Grupa «VETOS-FARMA»,	1	1,72	1
Франція	«Ceva Sante Animale»	2	3,45	2
	Компанія «Virbac»	2	3,45	2
	«MERIAL»	1	1,72	1
	«Vetoquinol»	3	5,17	3
Нідерланди	Компанія «Intervet»	2	3,45	2
	«Alfasan»	1	1,72	1
	Компанія «Dechra»	1	1,72	1
Північна Ірландія	«Norbrook Лабораторіес Лімітед»	3	5,17	3
	«Masahl Animal Health»,	1	1,72	1
Німеччина	Компанія «Heel»	10	17,24	5
	«Boehringer Ingelheim»	2	3,45	2
	«Neoterica»	2	3,45	2
	Компанія «AniMedica»	1	1,72	1
США	Компанія «Lidan»	1	1,72	1
	Компанія «Zoetis»	1	1,72	1
	Компанія «Pfizer»	1	1,72	1
Чеська Республіка	Компанія «Contipro»	1	1,72	1
Фінляндія	Компанія «Kaprito OY»	3	5,17	3
	«Orion Pharma»	1	1,72	1
Швейцарія	Компанія «Novartis»	1	1,72	1
Естонія	Компанія «Interchemie»	1	1,72	1
Латвія	Компанія «GIGI»	2	3,45	2
Туреччина	«VILSAN»	1	1,72	1
Разом		58		1–5
ВІТЧИЗНЯНІ ВИРОБНИКИ				
Україна	ТОВ «ДЕВІС»	30	15,15	9
	ТОВ «Фортіс-Фарма	27	13,64	8
	ТОВ «Зооветеринарний центр»	2	1,01	2
	ЗАТ «Макрохім»	1	0,51	1
	ТОВ ВФ «Базальт»	16	8,08	6
	Харківська державна біофабрика	7	3,54	4
	ВАТ ВВП «Укрзооветпромстач»	3	1,56	3

1	2	3	4	5
Україна	ПП фірма «Фарматон»	2	1,01	2
	ТМ «Palladium»	1	0,51	1
	Компанія «O.L.KAR. АгроЗооВетСервіс»	65	32,83	10
	ТМ «ЗооХелс»	1	0,51	1
	ВК «Круг»	8	4,04	5
	ТОВ «Укрветбіофарм»	20	10,10	7
	ТОВ «Ланс-Хім»	1	0,51	1
	ТОВ «Дивопрайд»	7	3,54	4
	Виробник невідомий	1	0,51	1
	ТОВ НДП «Ветеринарні біотехнології»	1	0,51	1
	ПП «НВП АгроВет»	1	0,51	1
	ТОВ фірма «Лорі»	1	0,51	1
ДВП «Скіф»	3	1,56	4	
Разом		198		1–10

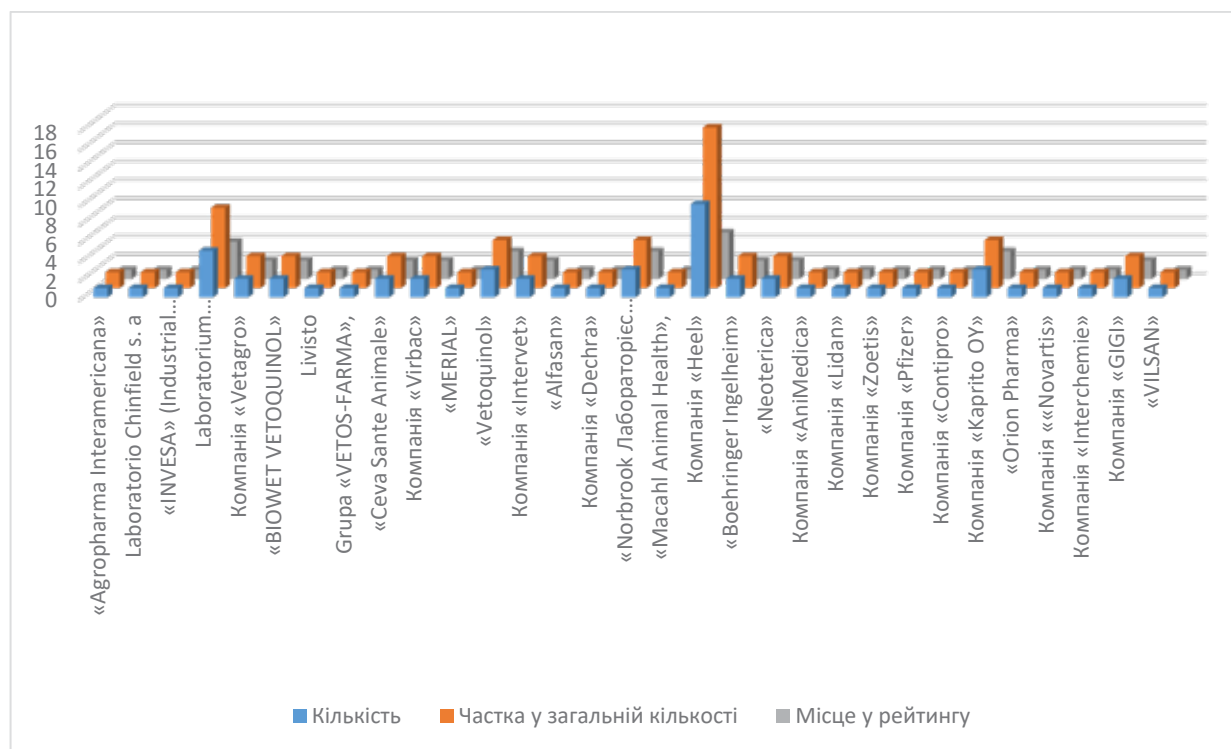

Рис. 3.1. Аналіз незареєстрованих ветеринарних лікарських засобів закордонного виробництва за показниками кількості у загальному переліку, частки у загальній кількості та місця у рейтингу (2019–2020 рр.)

ковуваних мінімумів доходів громадян».

Як було зазначено, у Податковому кодексі України вказано, що неоподатковуваний мінімум доходів громадян – грошова сума розміром у 17 гривень. На підставі цього можна вважати, що штраф повинен дорівнювати за таким розрахунком: 17 грн x 100 (залежно від дії – від 30 до 100) = 1700 грн. Таку суму прийнято вважати

несуттєвою порівняно з економією на витратах за реєстрацію і подальшим прибутком від реалізації незареєстрованої продукції.

Але потрібно більш ретельно розібратися у кулуарах Податкового кодексу України. Отже, «неоподатковуваний мінімум доходів громадян – грошова сума розміром у 17 гривень, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового

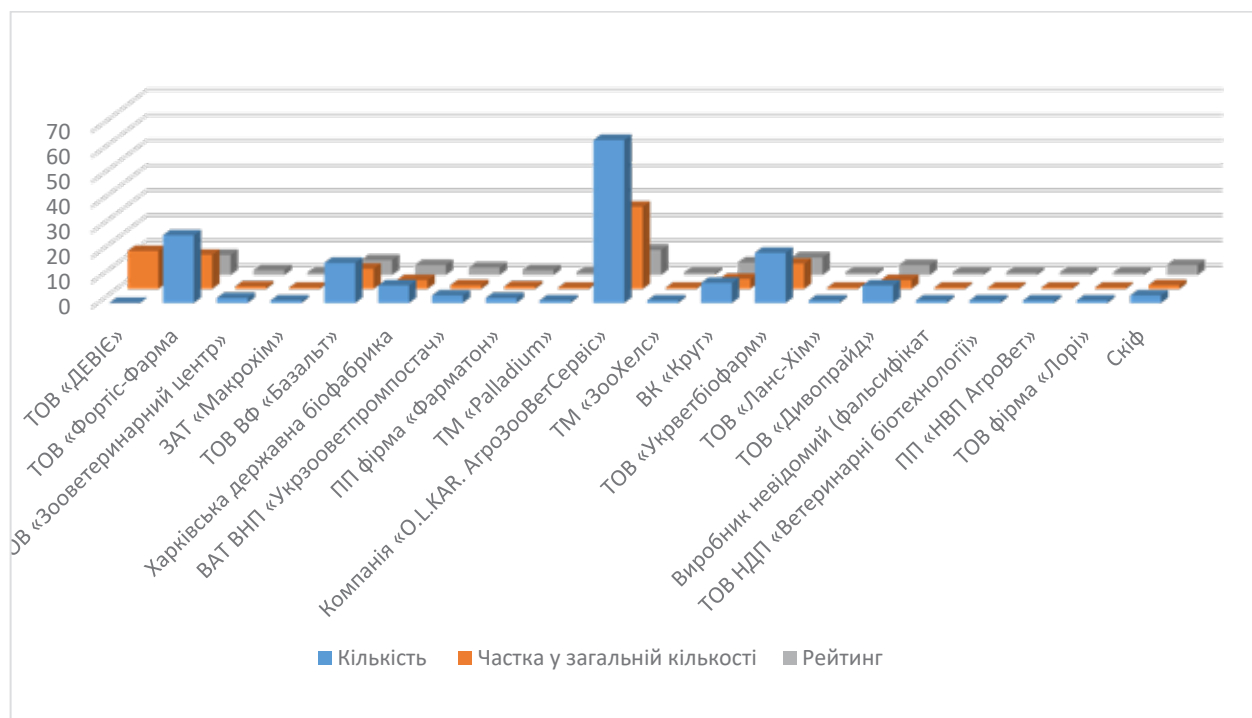

Рис. 3.2. Аналіз незареєстрованих ветеринарних лікарських засобів вітчизняного виробництва за показниками кількості у загальному переліку, частки у загальній кількості та місця у рейтингу (2019–2020 рр.)

Таблиця 3

Іноземні та вітчизняні виробники незареєстрованих ветеринарних лікарських засобів, які виявлені на інтернет-ринку України (на платформах та ветеринарних аптеках) у першій половині 2023 року

Країна-імпортер (виробник)	Фірма (компанія)-виробник	К-ть преп.	Частка у загальній кількості, %	Місце у рейтингу (-)
ІНОЗЕМНІ ВИРОБНИКИ				
Чилі	Компанія «CENTROVET» (Чилі)	3	27,27	2
Польща	«Biowet Pulawy» (Польща)	1	9,09	1
Нідерланди	Компанія «Intervet» (Нідерланди)	1	9,09	1
Північна Ірландія	(Північна Ірландія)	3	27,27	2
Німеччина	Компанія «BAYER» (Німеччина)	1	9,09	1
	Компанія «AniMedica» (Німеччина)	1	9,09	1
Хорватія	«GENERA Inc.» (Хорватія)	1	9,09	1
Разом		11		1–2
ВІТЧИЗНЯНІ ВИРОБНИКИ				
Україна	Компанія «O.L.KAR. АгроЗооВетСервіс»	57	87,69	3
	ВК «Круг»	1	1,54	1
	НВО «Добродєя Лтд»	1	1,54	1
	ТОВ «Колен»	1	1,54	1
	ДВП «Скіф»	5	7,69	2
Разом		65		1–3

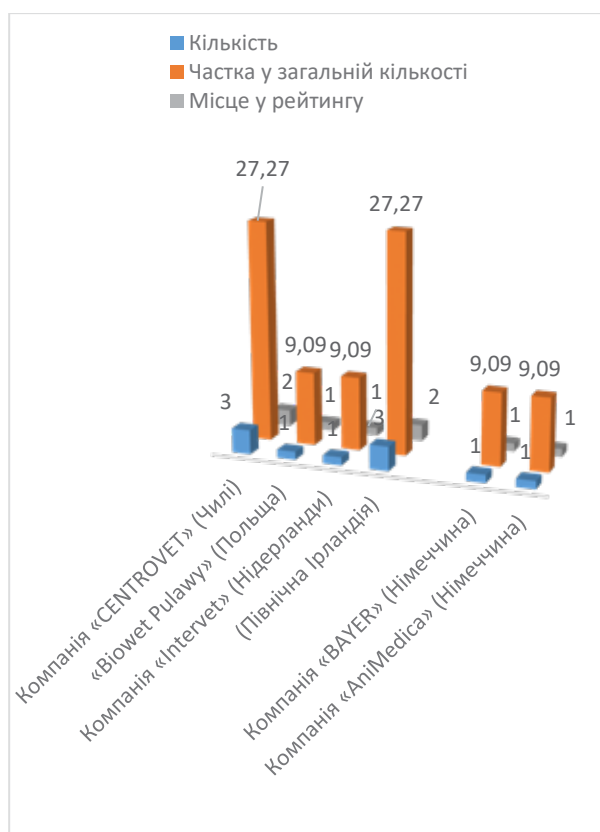

Рис. 4.1. Визначення незареєстрованих ветеринарних препаратів закордонного виробництва за показниками кількості у загальному переліку, частки у загальній кількості та місця у рейтингу (2023 р.)

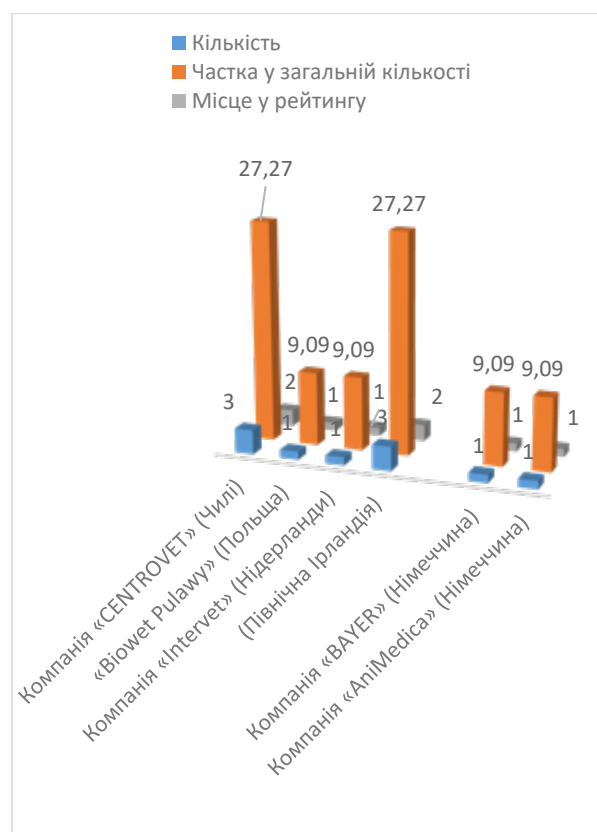

Рис. 4.2. Визначення незареєстрованих ветеринарних препаратів вітчизняного виробництва за показниками кількості у загальному переліку, частки у загальній кількості та місця у рейтингу (2023 р.)

кодексу України, яка застосовується у разі поси- лань на неоподаткований мінімум доходів грома- дян у законах або інших нормативно-правових актах, за винятком норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфі- кації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 роз- ділу IV ПКУ для відповідного року.

При цьому вищезазначеним пунктом Подат- кового кодексу України визначено, що податкова соціальна пільга дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року. Ця норма діє для будь-якого платника податку».

Наприклад, з 1 січня 2022 року прожитковий мінімум для працездатної особи з розрахунку на місяць становив 2481 грн [9]. Отже, в 2022 році для норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації адміністра- тивних або кримінальних правопорушень засто-

совується неоподатковуваний мінімум у розмірі 1240,50 грн (становить 50%). На 1 січня 2023 року прожитковий мінімум становив, наприклад, 3000 грн. Вважаємо, що у 2023 році повинен засто- совуватися неоподатковуваний мінімум у роз- мірі 1500 грн (50%). Розраховуємо середню суму штрафу, який буде рахуватися таким чином: $1500 \text{ грн} \times 100 = 150\,000 \text{ грн}$. Головні державні ветери- нарні інспектори мають право виписати до 180 таких мінімумів. Розрахунок при цій нормі буде становити: $1500 \text{ грн} \times 180 = 270\,000 \text{ грн}$. Сума роз- міру таких штрафних санкцій змушує недобросо- вісних реалізаторів виходити з нелегального фор- мату збуту своєї продукції, переходити у правове поле, щоб не нести великих економічних втрат, ліквідації ліцензій та підприємства загалом.

Висновки.

1. Під час проведення дослідження визна- чено коло нормативно-законодавчої бази, яка здійснює регулювання обігу ветеринарних лікар- ських засобів.

2. Визначено, що за період 2018–2023 років відбулося багато перетворень у вітчизняному

законодавстві, яке регулює державну реєстрацію ВЛЗ, вимоги до їх виробництва, якість цієї продукції, що довело його попередню недосконалість.

3. Досліджена тенденція, що до 2021 року насичення ринку незареєстрованими ВЛЗ відбувалося за рахунок імпортової продукції, яка становила 256 найменувань. З 2023 року ритейлери і ритейл ринку незареєстрованих ветеринарних препаратів дуже змінився і з січня по червень 2023 року такої продукції виявлено 76 асортиментних позицій. Зменшення незареєстрованих ветеринарних препаратів на 70% у 2023 році

пов'язане з вагомими змінами у чинному законодавстві України.

4. Отже, опрацювання, аналіз, систематизація, співставлення та узагальнення сучасних джерел інформації свідчить про необхідність перегляду чинного законодавства у питаннях накладення більш жорстких санкцій на виробників фармацевтичної продукції для ветеринарних потреб, яка є незареєстрованою.

Автори статті щиро дякують Збройним силам України та редакції наукового журналу за можливість проводити дослідження і публікувати їх результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Regulation (Eu) 2019/6 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on veterinary medicinal products and repealing Directive 2001/82/EC. *Official Journal L*/43, 7.01.2019.

2. Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 № 2498-ХІІ. *Голос України* : офіційне видання від 24.07.1992.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1349 «Про затвердження положень про державну реєстрацію ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та готових кормів». *Офіційний вісник України* від 03.12.2007 р., № 89, стор. 46, стаття 3273, код акта 41573/2007.

4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами. *Офіційний вісник України* від 26.09.2014, № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125.

5. Directive 2001/82 EC of the European Parliament and of the Council of 6 November 2001 on the Community code relating to veterinary medicinal products. *Official Journal L*. 311, 28.11.2001, p. 1–66.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 228-р «Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імplementації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». *Урядовий кур'єр* від 06.04.2016 № 65.

7. «Про затвердження деяких нормативно-правових актів щодо використання протимікробних ветеринарних лікарських засобів у ветеринарній медицині та звітування про обсяги їх застосування»: Наказ від 30.12.2021 № 1177-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0032-22> (дата звернення: 01.09.2023).

8. Інформація про виробників ветеринарних препаратів, виробничі дільниці яких сертифіковані до вітчизняних вимог GMP (належної виробничої практики ветеринарних лікарських засобів), згідно з аудитом, проведеним органом сертифікації «Український біологічний центр сертифікації». URL: https://dpssukraine-my.sharepoint.com/:w:/g/personal/y_pyshenko_dpss_gov_ua/EfqZHRzH8BtOjzbc56xtwTYBNoNFPkKERfvgaGCax-sj7g?e=IZKbc4 (дата звернення: 05.09.2023).

9. Розміри прожиткового мінімуму в Україні. URL: <https://services.dtki.ua/catalogues/indexes/1> (дата звернення: 04.09.2023).

10. Інформація про виробників ветеринарних препаратів, виробничі дільниці яких сертифіковані до вітчизняних вимог GMP. URL: <https://dpss.gov.ua/bezpechnist-harchovih-produktiv-ta-veterinarna-medicina/informatsiiu-pro-vyrobnykiv-veterynarykh-preparativ-vyrobnychi-dilnytsi-iyakhykh-sertyfikovani-do-vitchyznianskykh-vymoh-gmp> (дата звернення: 23.08.2023).

11. Національне та міжнародне ветеринарне право : навчальний посібник / В.Л. Бегас, О.Є. Галатюк, Т.О. Романишина, Ж.В. Рибачук, В.В. Жажарський. Житомир : «Євро-Волинь». 2023. С. 55–64.

12. Бушуєва І.В., Борисенко Н.М. Ритейл ветеринарних імунобіологічних препаратів на українському ринку ветеринарних вакцин. *Актуальні питання фармацевтичної та медичної науки та практики*. 2020. Т. 13, № 1(32). С. 137–146. DOI: 10.14739/2409-2932.2020.1.198188.

13. Гальчинська Є.К., Сорокіна Н.Г. Аналіз вітчизняного ринку ветеринарних імунобіологічних засобів для дрібних тварин. *Український часопис ветеринарних наук*. 2019. № 10(3). С. 102–109. DOI: <https://doi.org/10.31548/ujvs2019.03.009>.

14. Немченко А.С., Полова Ж.М., Назаркіна В.М., Сімонян Л.С. Маркетингові дослідження ринку ветеринарних лікарських засобів, що застосовуються при лікуванні маститу великої рогатої худоби. *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 2017. № 2(50). С. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.24959/uekj.17.17>.

15. Бурило Ю.П. Новели законодавства про ветеринарні лікарські засоби. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 66. С. 142–146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.24>.

16. Довгань В.І. Державне регулювання ринку ветеринарних препаратів. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3(39). С. 387–392.

REFERENCES

1. Regulation (Eu) 2019/6 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on veterinary medicinal products and repealing Directive 2001/82/EC (2019). *Official Journal* L/43, 7.01.2019.
2. Zakon Ukrainy "Pro veteryarnu medytsynu" [Law of Ukraine "On Veterinary Medicine"] vid 25.06.1992 № 2498-XII (1992). *Holos Ukrainy*: ofitsiynе vydannya vid 24.07.1992 [in Ukrainian].
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.11.2007 № 1349 «Pro zatverdzhennia polozhen pro derzhavnu reiestratsiiu veteryarnykh preparativ, kormovykh dobavok, premiksiv ta hotovykh kormiv» ["On approval of provisions on state registration of veterinary drugs, feed additives, premixes and ready-made feeds"] (2007). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* vid 03.12.2007 r., № 89, stor. 46, stattia 3273, kod akta 41573/2007 [in Ukrainian].
4. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainou ta Yevropeiskym Soiuzom i yoho derzhavamy-chlenamy [Association Agreement between Ukraine and the European Union and its member states] (2014). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* vid 26.09.2014, № 75, tom 1, stor. 83, stattia 2125 [in Ukrainian].
5. Directive 2001/82 EC of the European Parliament and of the Council of 6 November 2001 on the Community code relating to veterinary medicinal products (2001). *Official Journal* L. 311: 1–66.
6. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 liutoho 2016 r. № 228-r «Pro skhvalennia Vseokhopliuuiuchoi stratehii implementatsii Hlavy IV (Sanitarni ta fitosanitarni zakhody) Rozdil IV "Torhivlia i pytannia, poviazani z torhivleiu" Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony» ["On the approval of the Integrated Strategy for the implementation of Chapter IV (Sanitary and Phytosanitary Measures) of Chapter IV "Trade and Trade-Related Matters" of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and its member states, on the other hand"] (2016). *Uriadovyi kurier* vid 06.04.2016 № 65 [in Ukrainian].
7. «Pro zatverdzhennia deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv shchodo vykorystannia protymikrobnykh veteryarnykh likarskykh zasobiv u veteryarnii medytsyni ta zvituvannia pro obsiahy yikh zastosuvannia» ["On the approval of some regulatory acts regarding the use of antimicrobial veterinary medicinal products in veterinary medicine and reporting on the scope of their use"]: Nakaz vid 30.12.2021 № 1177-21.(2021). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0032-22> (Last accessed: 01.09.2023) [in Ukrainian].
8. Informatsiia pro vyrobnykiv veteryarnykh preparativ vyrobnychi dilnytsi yakykh sertyfikovani do vitchyznianskykh vymoh GMP (nalezhnoi vyrobnychoi praktyky veteryarnykh likarskykh zasobiv) zhidno z audytom, provedenyim orhanom sertyfikatsii "Ukrainskyi biolohichnyi tsentr sertyfikatsii" [Information on manufacturers of veterinary drugs whose production sites are certified to the domestic requirements of GMR (good manufacturing practice of veterinary drugs) according to the audit conducted by the certification body "Ukrainian Biological Certification Center"]. Retrieved from: https://dpssukraine-my.sharepoint.com/:w:/g/personal/y_pyshenko_dpss_gov_ua/EfQZHRzH8BtOjzbC56xtwTYBNosFPkKERfvgaGCax-sj7g?e=IZKbc4 (Last accessed: 05.09.2023) [in Ukrainian].
9. Rozmiry prozhytkovoho minimumu v Ukraini [Dimensions of the living wage in Ukraine]. Retrieved from: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/1> (Last accessed: 04.09.2023) [In Ukrainian].
10. Informatsiia pro vyrobnykiv veteryarnykh preparativ, vyrobnychi dilnytsi yakykh sertyfikovani do vitchyznianskykh vymoh GMP [Information on manufacturers of veterinary drugs whose production sites are certified to domestic GMR requirements]. Retrieved from: <https://dpss.gov.ua/bezpechnist-harchovih-produktiv-ta-veterinarna-medicina/informatsiia-pro-vyrobnykiv-veteryarnykh-preparativ-vyrobnychi-dilnytsi-iakykh-sertyfikovani-do-vitchyznianskykh-vymoh-gmp> (Last accessed: 23.08.2023) [in Ukrainian].
11. Natsional'ne ta mizhnarodne veteryarne pravo: navchalnyi posibnyk [National and international veterinary law: training guide] / V.L. Behas, O.Ye. Halatyuk, T.O. Romanyshyna, Zh.V. Rybachuk, V.V. Zazhars'kyi. Zhytomyr: "Yevro-Volyn", 2023. S. 55–64 [in Ukrainian].
12. Bushuyeva, I.V., Borysenko, N.M. (2020). Ryteyl veteryarnykh imunobiolohichnykh preparativ na ukraïns'komu rynku veteryarnykh vaktsyn [Retail of veterinary immunobiological drugs on the Ukrainian market of veterinary vaccines]. *Aktual'ni pytannia farmatsyevychnoyi ta medychnoyi nauky ta praktyky*. Vol. 13, № 1 (32). S. 137–146. DOI: 10.14739/2409-2932.2020.1.198188 [in Ukrainian].
13. Hal'chyns'ka, Ye.K., Sorokina, N.H. (2019). Analiz vitchyznianskykh rynku veteryarnykh imunobiolohichnykh zasobiv dlya dribnykh tvaryn [Analysis of the domestic market of veterinary immunobiological means for small animals]. *Ukrains'kyi chasopys veteryarnykh nauk*. No. 10(3). S. 102–109. DOI: <https://doi.org/10.31548/ujvs2019.03.009> [in Ukrainian].
14. Nemchenko, A.S., Polova, Zh.M., Nazarkina, V.M., Simonyan, L.S. (2017). Marketynhovi doslidzhennia rynku veteryarnykh likars'kykh zasobiv, shcho zastosovuyut'sya pry likuvanni mastytu velykoyi rohatoyi khudoby [Marketing research of the market of veterinary medicinal products used in the treatment of bovine mastitis]. *Upravlinnya, ekonomika ta zabezpechennya yakosti v farmatsiyi*. No. 2(50). S. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.24959/uekj.17.17> [in Ukrainian].
15. Burylo, Yu.P. (2021). Novely zakonodavstva pro veteryarni likars'ki zasoby. [Amendments to legislation on veterinary medicinal products]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Vyp. 66. S. 142–146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.24> [in Ukrainian].
16. Dovhan', V.I. (2011). Derzhavne rehulyuvannya rynku veteryarnykh preparativ [State regulation of the market of veterinary drugs]. *Universytets'ki naukovy zapysky*. 2011. No. 3(39), S. 387–392 [in Ukrainian].